

8. ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT Een regionale benadering

J. Boon, S. Martens, R. van den Velden

1. Inleiding

De problemen van de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt zijn de laatste jaren, mede door het afnemen van het aantal arbeidsplaatsen en door groeiende discrepantie tussen functiestructuur en opleidingsstructuur, verscherpt. Door deze discussie nagevoel uitsluitend te voeren vanuit de actuele werkgelegenheidssituatie wordt de problematiek uit zijn historische context gelicht; onderzoek richt zich bovendien zeer sterk op de arbeidsmarktconsequenties ervan en houdt zich in veel mindere mate met het onderwijs bezig. In essentie hebben we momenteel immers te maken met verscherpte uitingsvormen en reactiepatronen ten aanzien van een veel ouder probleem, voortkomend uit verschillen in ontwikkelingstempo, doelstellingen en dus verandingsgerichtheid van onderwijs- en arbeidsmarktsysteem. De actualiteit van het onderwerp brengt bovendien mee, dat de aandacht sterk gericht is op het zoeken naar nieuwe beleidsinstrumenten; het bestaan en de wenselijkheid van feitelijke, impliciet door het beleid gestuurde, aanpassingsprocessen krijgen hierdoor vaak niet de nodige aandacht. De opzet van het in dit artikel beschreven onderzoek is een aantal van deze aanpassingsprocessen te analyseren door na te gaan, in hoeverre arbeidsmarktontwikkelingen, naast de beïnvloeding van het sociaal milieu, repercussies hebben voor het aanbod van onderwijsvoorzieningen en de participatie aan onderwijs.

Vanuit informatie over hardnekkige geografische ongelijkheid ten aanzien van onderwijs hebben we gekozen voor een regionale benadering van het probleem. De beïnvloedingsrelatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt wordt voor de periode 1950-1979 op provinciaal niveau geanalyseerd.

In voorliggend artikel willen we eerst een korte beschrijving geven van relevant onderzoek voor onze vraagstelling. Verder worden de methode en de onderzoeksvragen toegelicht van het onderzoek 'de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt in regionaal perspectief'.

2. Kort overzicht van relevant onderzoek met betrekking tot de bestudering van de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt op regionaal niveau

De analyse van regionale verschillen in werkgelegenheidsontwikkeling

De analyses van regionale verschillen in *werkgelegenheidsontwikkeling* zijn zeer vaak beschrijvend van aard.

Door de wisselende beschikbaarheid, kwaliteit en telwijze van regionale gegevens over een langere tijdsperiode is immers het bijeenzoeken en consistent maken van reeksen vaak een onderzoek op zich (voorbeeld N.E.I., 1978). Op een aantal voor arbeidsmarktonderzoek belangrijke terreinen (voorbeeld niveaus van arbeid binnen de regio-

nale bedrijfsstructuur, werkloosheid naar opleidingsniveau, indicatoren met betrekking tot kwaliteit van arbeid) bestaan slechts summier gegevens; van een tijdreeks kan nauwelijks sprake zijn.

Onderzoek toont aan:

- Er blijkt weinig sprake te zijn van een verandering in de ruimtelijke spreiding van de totale werkgelegenheid sinds 1950; het aandeel van de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht in de totale werkgelegenheid nam toe van 47,1% naar 48,5%. De regionale verschillen ten aanzien van de totale werkgelegenheid worden groter: vooral in de perifeer gelegen provincies treedt een zeer sterke ondervertegenwoordiging van werkgelegenheid op (Bartels, 1980).
- Er bestaan regionale verschillen met betrekking tot kwaliteit van de geboden arbeid (Molle, Klaassen, 1980).
- Ten opzichte van de indicatoren inkomen en werkloosheid wordt (voor de periode 1950-1975) een verkleining van regionale verschillen geconstateerd. Door de snelle stijging van de index van de landelijke periferie en de snelle daling van de index van de grote steden in de Randstad blijkt de inkomensverdeling tussen de regio's in Nederland gelijkmatiger te worden. Ook de relatieve verschillen tussen provinciale werkloosheidsniveaus nemen af in deze periode, dit duidt erop, dat de spreiding van de werkloosheid over de provincies gelijkmatiger is geworden (Molle en Klaassen, 1980; Bartels, 1980; Van de Vooren, 1979). Ondanks deze spreiding zijn de verschillen in werkloosheid en openstaande vraag kwantitatief nog steeds de duidelijkste discriminerende variabelen tussen Nederlandse regio's.

Regionale verschillen ten aanzien van onderwijsparticipatie

Regionale verschillen ten aanzien van onderwijsparticipatie zijn in Nederland nooit over een langere periode voor verschillende onderwijsniveaus en richtingen onderzocht. Vergoosen en Wever (1978) geven in een beschrijvende studie aan, dat de participatie aan het v.w.o. in de drie Randstadprovincies en Limburg relatief hoog is, terwijl in de overige provincies de participatie lager is dan het landelijke gemiddelde. Opvallend is de constatering, dat deze verschillen in de tijd groter worden. Ook in de buitenlandse literatuur wordt deze conclusie bevestigd: ondanks een algehele stijging van de onderwijsparticipatie zijn de regionale verschillen niet afgenomen.

Eén van de belangrijkste Nederlandse onderzoeken naar ongelijke onderwijsdeelname is de studie van Ruiter e.a. (1968), uitgevoerd in het kader van het 'Talentenproject'. Ook deze studie beperkt zich echter tot deelname aan het v.h.m.o. (onderzocht voor de periode 1950-1964).

Vergelijkingen tussen provincies leveren aanzienlijke verschillen op in deelnamecijfers. Voor het overgrote deel ($R = 89$) worden deze verschillen in onderwijsdeelname verklaard door de regionale verschillen in samenstelling van de beroepsbevolking. Resterende verschillen verklaart Ruiter door te wijzen op regionale verschillen in het opleidingsniveau per beroepsgroep. De verdeling van beroepsgroepen over de regio's als resultante van de regionale werkgelegenheidsstructuur wordt hierbij niet geproblematiseerd. Slechts enkele auteurs besteden expliciet aandacht aan de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt op regionaal niveau. G. Neave (1979) onderzocht verschillen in regionale participatie aan onderwijs en de regionale ontwikkeling van onderwijsvoorzieningen aan de hand van zes case-studies over verschillende Europese regio's, die hij indeelt naar de mate van en de ontwikkeling in economische groei.

Historische regionale ontwikkelingen krijgen in de studie ruime aandacht, een precieze tijdsspanne wordt echter niet gehanteerd. Hij komt tot de volgende conclusies:

Stagnering van werkgelegenheid kan verschillende consequenties hebben. In traditioneel industriële regio's leidt teruggang van de werkgelegenheid tot een zekere polarisering met betrekking tot onderwijsparticipatie; een hoge participatiegraad aan hoger onderwijs gaat gepaard met een hoge participatie aan lager beroepsonderwijs en met zeer hoge percentages aan voortijdige schoolverlaters.

In traditionele agrarische, relatief laat geïndustrialiseerde regio's is bij teruglopende werkgelegenheid een trend tot het langer volgen van onderwijs vast te stellen. Mogelijk fungeert de onderwijssector in deze regio's als substituut voor industrie: 'the education system is advanced because the local economic and industrial structure is not' (p. 214). Groei van werkgelegenheid leidt vooral in dit laatste type regio's tot een sterke uitbreiding van (niet regulier dag-) onderwijs, zoals her-, om- en bijscholing en bedrijfsscholing.

Als algemene conclusie geldt voor alle regio's, dat onderwijs ten aanzien van de economische ontwikkeling nauwelijks een initiërende, maar veeleer een consoliderende rol vervult.

De gegevens uit deze studie hebben betrekking op zes provincies binnen verschillende Europese landen, ze zijn dus zeker niet zonder meer toepasbaar op de Nederlandse situatie. Nader onderzoek moet uitwijzen in hoeverre de gevonden verbanden voor de Nederlandse provincies relevant zijn.

Naar aanleiding van een analyse van de gevolgen van de Franse onderwijsplanning stellen Biret en Hadjedj (O.E.C.D., 1979) vast, dat de aard en de mate van arbeidsverdeling tussen regio's een belangrijke invloed heeft op de regionale uitbouw en de participatie aan onderwijs.

Het verwaarlozen van de analyses van de consequenties van economische ontwikkelingen op het (regionale) onderwijs leidt tot versterking van regionale ongelijkheid, omdat de vraag naar kwalificaties één van de overwegingen is bij de vaststelling van het plan van scholen (Carte scolaire).

3. Het onderzoek 'Onderwijs en arbeidsmarkt in regionaal perspectief'

Probleemstelling en methodologische problemen

De probleemstelling van het onderzoek luidt:

'In hoeverre zijn verschillen in regionale arbeidsmarktontwikkelingen van invloed op het regionale aanbod van onderwijsvoorzieningen en op de participatie aan deze onderwijsvoorzieningen'.

Bij deze probleemstelling worden milieuv variabelen betrokken om het zelfstandige of cumulatieve effect van arbeidsmarktontwikkelingen te kunnen traceren. We gaan op twee manieren te werk.

In eerste instantie wordt aan de hand van beschikbare regionale data over de periode 1950-1978 een analyse gemaakt van verschillende ontwikkelingen in de participatie aan onderwijs per regio en wordt onderzocht, of er een verband bestaat tussen deze ontwikkelingen en veranderingen in de regionale werkgelegenheidsstructuur enerzijds, de regionale inkomensverdeling anderzijds. Vervolgens worden in een aantal case-studies, door middel van meer kwalitatieve analyses, deze verbanden getoetst en nader

uitgewerkt.

In dit artikel wordt nader ingegaan op het theoretisch fundament en de onderwijsgegevens van het onderzoek. Voor we een beschrijving geven van de relaties, die onderzocht zullen worden, is het belangrijk de aandacht te vestigen op een aantal methodologische problemen, die samenhangen met regionaal onderzoek: het analyiseniveau en de gebiedseenheid.

Het analyiseniveau

Het regionaal aanbod aan onderwijsvoorzieningen is een geaggregeerd regionaal gegeven, evenals het regionaal arbeidssysteem. Doordat we uitspraken willen doen op regionaal niveau, namelijk over de afstemming tussen regionaal aanbod aan onderwijsvoorzieningen en regionaal arbeidssysteem, doen zich geen problemen voor met betrekking tot het analyiseniveau.

Ook de regionale participatie aan onderwijsvoorzieningen en de regionale arbeidsmarktsituatie zijn geaggregeerde gegevens. De regionale participatie aan onderwijsvoorzieningen komt tot stand als regionaal resultaat van schoolkeuzeprocessen, die plaatsvinden op individueel niveau.

De regionale gegevens laten echter niet toe conclusies te trekken op het niveau van de individuele leerling, omdat rekening gehouden moet worden met het optreden van zogenaamde ecologische fouten. Een multi-level onderzoek, waarbij kenmerken op individueel niveau én op regionaal niveau meegenomen worden, zou hiervoor het meest geschikt zijn. Een analyse op geaggregeerd niveau is evenwel zinvol vanwege het exploratieve karakter van het onderzoek naar de relaties tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

De gebiedseenheid

Concepten als regionaal aanbod van onderwijsvoorzieningen, regionale participatie aan die voorzieningen, regionale arbeidsmarkt en regionaal arbeidssysteem kunnen sterk beïnvloed worden door de ruimtelijke schaal, die wordt gehanteerd. In dit onderzoek heeft de beschikbaarheid van statistisch materiaal over de periode 1952-1978 een doorslaggevende rol gespeeld bij de keuze van de provincie als ruimtelijke gebiedseenheid.

Voor de periode 1973-1978 wordt in het onderzoek, naast de provinciale niveaus, ook het C.O.R.O.P.-niveau gehanteerd. Bovendien zullen in een later stadium van het onderzoek enkele case-studies worden uitgevoerd, waardoor verdere ruimtelijke verfijning mogelijk is.

Te onderzoeken verbanden

De invloed van het regionale arbeidssysteem op het aanbod van onderwijsvoorzieningen.

Drie kenmerken van de regionale werkgelegenheidsontwikkeling worden in het onderzoek betrokken, namelijk: de mate van gediversificeerdheid, de aard en de snelheid van veranderingen, de aard van de regionale arbeidsverdeling of de functiestructuur, het niveau van de regionale werkgelegenheid.

a. De mate van gediversificeerdheid van de regionale werkgelegenheidsstructuur, gemeten als de relatieve vertegenwoordiging van soorten werkgelegenheid naar sectoren en bedrijfstakken ten opzichte van de nationale verdeling en als beschrijving van de samenstelling van de provinciale werkgelegenheid.

Met name in gebieden waar de aard van de werkgelegenheid een eenzijdige struc-

tuur heeft, kan worden nagegaan, of dit zijn weerslag heeft op een eenzijdiger opbouw van het onderwijsaanbod. Omgekeerd verwachten we in regio's met een gediversificeerde werkgelegenheidsstructuur een veelzijdiger onderwijsaanbod te vinden. Deze afstemming kan zich zowel weerspiegelen in het onderwijsaanbod naar niveau als naar richting.

De afstemming tussen regionaal arbeidssysteem en het regionaal onderwijsaanbod zal vooral tot uiting komen in de beroepsgerichte opleidingen. Een onderzoekspunt is: in hoeverre heeft een gevonden afstemming tussen regionaal arbeidssysteem en beroepsopleiding zijn weerslag op het aanbod aan algemeen vormende opleidingen.

- b. De aard en de snelheid van veranderingen in de regionale werkgelegenheidsstructuur; deze moeten een inzicht bieden in de veranderingstijds-lag tussen onderwijs en werkgelegenheid. Bij de bestudering van het verband tussen onderwijs - arbeidsmarkt moet men rekening houden met een aantal effecten, die een 'onmiddellijke' samenhang onwaarschijnlijk maakt. Eén van deze effecten is een reactie-tijds-lag: dat wil zeggen, het onderwijs reageert noodzakelijkerwijze vertraagd op de arbeidsmarkt. Deze vertraging komt enerzijds voor, doordat de veranderingen in het arbeidssysteem meestal een zekere bestendigheid moeten laten zien vooralseer het beleid erop reageert en anderzijds doordat er een zekere tijd verloopt tussen het plannen en het realiseren van onderwijsvoorzieningen. Overigens kan men niet uitsluiten, dat acute doch omvangrijke veranderingen in het arbeidssysteem die tijds-lag inkorten.

In de case-studies zal nader onderzocht worden, in hoeverre deze veranderingen implicaties hebben voor de groei van opleidings- en onderwijsvormen, zoals bedrijfsopleidingen, her-, om- en bijscholingsprogramma's, leerlingwezen.

- c. Het niveau van de regionale werkgelegenheid. Belangrijk is te onderzoeken of er een verband bestaat tussen de relatieve vertegenwoordiging van verschillende functieniveaus binnen de regionale werkgelegenheidsstructuur en de vertegenwoordiging van verschillende onderwijsniveaus in de regio. Een eerste inventarisatie leert, dat het cijfermateriaal op dit punt echter zeer gebrekkig is. Er wordt nagegaan, in hoeverre er ten aanzien van deze relatie materiaal te vinden is.

Bij het onderzoek naar de drie bovengenoemde verbanden worden de onderwijsgegevens in twee periodes onderverdeeld, namelijk de periode 1950-1968 en 1968-1978. De beleidswijziging ten aanzien van de planning van het aanbod van onderwijsvoorzieningen in 1968 is een belangrijk moment in de tijdreeks. Vanaf 1968 wordt de planning van het aanbod van onderwijsvoorzieningen geregeld via de zogenaamde 'planningsprocedure' (artikelen 64 tot en met 76 van de Wet op het voortgezet onderwijs). Het plan heeft tot doel te komen tot een evenwichtig geheel van onderwijsvoorzieningen naar soort van onderwijs, mede gelet op het verlangde onderwijs in het betrokken gebied (artikel 65, lid 1). Arbeidsmarktoverwegingen spelen in de formele procedure geen rol.

In dit kader is het interessant, dat voorliggend onderzoek zich in de tijd uitstrekt tot de periode vòòr de Wet op de planning van onderwijsvoorzieningen van kracht werd. Mogelijk speelt de directe invloed van de arbeidsmarkt op het aanbod van onderwijsvoorzieningen in de periode vòòr 1968 sterker door, enerzijds omdat er minder sprake was van een planmatige aanpak en invloeden van niet-onderwijspolitieke aard dientengevolge een grotere rol konden spelen en anderzijds, omdat afwegingen met betrekking tot een gelijke spreiding van onderwijs voor het beleid minder sterk meespeelden

en arbeidsmarktoverwegingen op het gemeentelijke niveau ten aanzien van het beroepsonderwijs een duidelijke rol konden spelen.

Door vergelijking van deze twee perioden willen we nagaan, in hoeverre er sprake is van een trend-cumulatief effect van de (regionale) samenstelling van onderwijsvoorzieningen, dat wil zeggen, in hoeverre de structuur van het reeds aanwezige aanbod van onderwijsvoorzieningen de aard en richting van veranderingen in deze structuur beïnvloedt.

De invloed van regionale arbeidsmarktontwikkelingen op de participatie aan onderwijs.

De ontwikkeling van de regionale participatie wordt ten aanzien van deze onderzoeksvraag gerelateerd aan de stabiliteit van de regionale werkloosheid. Zoals gesteld kunnen we hier slechts uitspraken doen op het regionale, niet op het individuele niveau.

We hanteren de volgende gegevens:

- ontwikkeling in de totale regionale werkloosheid
- de regionale werkloosheidskans voor jongeren
- de regionale werkloosheid naar opleidingsniveau
- de regionale werkloosheid naar opleidingsniveau van schoolverlaters.

Op nationaal niveau wordt een aantal reactiepatronen verondersteld met betrekking tot de participatie aan onderwijs naar aanleiding van ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld de tendens tot het langer volgen van onderwijs en tot verhoogde participatie aan algemeen vormend onderwijs. Verklaringen hiervoor worden gezocht in de zogenaamde 'diploma-inflatie' en in het feit, dat jongeren langer onderwijs volgen om werkloosheid te vermijden (verborgen werkloosheid). De vraag is, in hoeverre dergelijke ontwikkelingen regionaal verschillende patronen te zien geven. Uitgaande van de indicaties die wijzen op sterker wordende regionale verschillen in onderwijsparticipatie (τ), willen we onderzoeken of er regionaal verschillende reactiepatronen op nationale arbeidsmarktontwikkelingen te vinden zijn.

4. Onderwijsontwikkelingen

De materiaalverzameling

Het gebruiken van CBS-onderwijsstatistieken voor de door ons onderzochte periode 1952-1978 levert een aantal specifieke problemen op, die wij hier niet onvermeld willen laten.

Ten eerste betreft dat de gehanteerde gebiedsindeling. Tot 1972 zijn de onderwijsgegevens alleen verkrijgbaar per provincie. Vanaf 1972 zijn deze gegevens uitgesplitst naar C.O.R.O.P.-gebied.

Op de tweede plaats hanteert het CBS door de jaren niet steeds dezelfde categorie-indeling. Wijzigingen hierin zijn echter niet altijd terug te voeren op veranderingen in het onderwijsbestel.

Om consistente reeksen te krijgen, hebben we voor de gehele bestudeerde periode eenzelfde indeling van onderwijstypen gehanteerd. Hierbij hebben we ons hoofdzakelijk gebaseerd op het werk van Idenburg 'Schets van het Nederlandse schoolwezen'. Daarnaast ontbreken met name in de begin-periode gegevens over een aantal onderwijstypen. Opvallend is hierbij, dat vooral de opleidingen, waaraan hoofdzakelijk meisjes participeren, in de statistieken onvolledig zijn.

Een laatste probleem tenslotte betreft het feit, dat het CBS tot 1967 geen onderscheid

heeft gemaakt naar full-time en part-time leerlingen. Aangezien we alleen die onderwijstypen voor ons onderzoek hebben geselecteerd, die geheel of grotendeels full-time leerlingen bevatten, levert dit voor ons onderzoek niet erg veel problemen op. Het betekent echter wel, dat bij de analyse van een aantal onderwijstypen, die relatief veel part-time leerlingen bevatten, zoals het M.S.P.O. en het kunstonderwijs, een onderscheid gemaakt moet worden tussen de periode vòòr en de periode ná 1967.

Onderzoeksresultaten

In deze paragraaf geven we kort enkele van de eerste onderzoeksresultaten weer. Per onderwijsniveau hebben we een deelname-coëfficiënt (2) berekend, door het totaal aantal leerlingen van een bepaald onderwijsniveau te delen door het totaal aantal 12-19 jarigen in de betrokken provincie.

Verder zijn tabellen opgenomen met groeivoeten van verschillende onderwijsniveaus.

De provincies verschillen het sterkste op de deelname-coëfficiënten ten opzichte van het M.B.O. en H.B.O. Deze verschillen worden, behalve voor het H.B.O., kleiner in de periode 1968-1978. De kleinste inter-provinciale verschillen vinden we - over de hele tijdsperiode - ten opzichte van het algemeen vormend onderwijs.

Opvallend is de positie van de provincie Groningen, die ten opzichte van alle bestudeerde onderwijsniveaus boven het nationale gemiddelde ligt.

De hoogste deelname-coëfficiënten aan het L.B.O. vinden we in de drie Noordelijke provincies en in Overijssel. De 'centrum-provincies', Utrecht, Noord-Holland, liggen wat betreft deelname aan het L.B.O. duidelijk onder het nationale gemiddelde (tabel 1).

Opmerkelijk is, dat deze twee groepen van provincies, die vaak als aparte clusters onderkend worden in studies met betrekking tot arbeidsmarktontwikkelingen, niet over de hele lijn homogene ontwikkelingen laten zien met betrekking tot onderwijsdeelname. Zo neemt Groningen binnen de Noordelijke provincies duidelijk een aparte plaats in met hoge deelname-percentages aan alle onderwijsniveaus.

Zuid-Holland dat traditioneel tot het economische centrum van het land wordt gerekend, neemt echter wat onderwijs betreft, een andere positie in dan Utrecht of Noord-Holland; voorbeeld hoger aandeel aan het L.B.O. en een hogere groeivoet van deelname aan het L.B.O.

De groeivoet van de deelname aan het algemeen vormend onderwijs (tabel 2) kan worden gehanteerd als een indicator van de zogenaamde 'veralgemeeningstrend'. Deze groeivoet ligt inderdaad boven die van het L.B.O., maar toch is deze tendens in een aantal provincies (met name Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant) duidelijk sterker aanwezig.

De provinciale afwijkingen van het landelijk gemiddelde voor het algemeen vormend onderwijs zijn kleiner dan voor het L.B.O., M.B.O. of H.B.O. Sinds 1977 ligt het aandeel van meisjes in de deelname aan het algemeen vormend onderwijs in de provincies hoger dan dat van jongens.

Het M.B.O. (tabel 3 en 8) kent gedurende de hele periode een sterke groei. In tien jaar tijd is de deelname nagenoeg verdubbeld. De hoogste aandelen (tabel 3) vinden we in Overijssel, Friesland en Drenthe, de laagste in Noord-Holland en Zuid-Holland. Opvallend is de hoge groeivoet in Limburg (tabel 8). De lichte daling in 1975 kan worden toegeschreven aan het vierjarig worden van het L.B.O.

Ook de deelname aan het H.B.O. is in de onderzochte periode gestegen, zij het minder sterk dan bij het M.B.O. (tabel 4 en 2).

De sterke achterstand van de provincie Drenthe moet hier zeker worden vermeld. De regionale verschillen zijn hier sterker dan bij het M.B.O. en L.B.O.; deze verschillen nemen toe (tabel 5).

Tabel 1. L.B.O.-aandeel in de populatie 12-19 jarigen

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽³⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
1968	17.7	19.1	21.8	20.1	20.7	18.4	15.4	16.8	16.6	19.0	17.6	17.0
1969	17.9	19.2	21.7	20.1	20.5	18.3	15.4	17.2	17.4	19.0	17.6	17.2
1970	18.0	18.3	21.7	20.2	20.5	18.4	15.1	17.4	17.6	18.8	17.7	17.2
1971	18.4	19.2	21.1	20.6	20.8	18.8	15.7	17.6	18.2	18.6	18.5	17.7
1972	18.7	19.8	21.3	20.9	21.2	19.0	15.5	17.9	18.6	18.5	18.9	17.8
1973	18.7	20.0	20.9	20.2	21.2	18.8	15.5	17.8	18.7	18.2	18.8	17.8
1974	18.5	20.1	21.4	20.2	21.7	18.7	15.4	17.5	18.6	18.3	18.4	18.0
1975	21.0	22.7	23.8	23.0	23.8	21.4	17.4	19.6	20.9	21.2	21.2	20.5
1976	21.2	23.2	23.8	23.3	23.0	21.5	17.5	19.9	21.3	21.7	21.3	21.0
1977	21.2	23.5	23.6	23.2	22.3	21.3	17.4	20.0	21.4	21.8	21.0	20.4
1978	20.8	23.6	23.5	22.8	22.0	21.0	17.1	19.8	21.1	21.7	20.5	20.2

Tabel 2. A.V.O.-aandeel in de populatie 12-19 jarigen

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽³⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
1968	30.0	32.2	28.9	26.9	29.1	26.9	32.7	32.8	30.5	28.0	27.9	31.1
1969	31.4	33.4	30.2	28.0	30.1	28.5	34.3	34.1	32.4	29.4	29.4	32.4
1970	32.8	34.4	31.6	29.4	31.4	30.0	36.0	35.4	33.7	30.7	31.2	33.9
1971	34.5	36.0	33.1	30.4	33.4	31.6	38.7	37.1	35.1	31.4	32.8	35.9
1972	36.0	37.5	34.0	31.5	35.3	33.2	39.0	38.8	36.5	33.2	34.7	37.6
1973	38.0	40.0	35.6	33.3	37.6	34.9	40.7	41.0	38.4	34.8	36.5	39.4
1974	39.3	41.0	37.1	34.2	39.1	36.2	41.7	42.6	39.8	35.7	37.9	40.3
1975	39.9	41.9	37.7	34.7	40.3	36.7	42.2	43.4	40.3	35.8	38.9	40.8
1976	40.9	43.1	38.5	35.5	40.5	37.5	43.3	44.7	41.1	36.6	39.9	41.5
1977	41.4	43.7	38.9	35.7	41.0	38.1	43.9	45.6	41.6	37.0	40.4	42.0
1978	41.2	43.5	38.4	35.3	40.9	37.8	43.6	45.3	41.2	36.7	40.3	41.9

Tabel 3. M.B.O.-aandeel in de populatie 12-19 jarigen ⁽⁴⁾

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽³⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
1968	3.8	5.1	4.7	4.7	5.4	3.7	3.7	3.5	3.4	5.0	3.5	3.3
1969	4.4	5.7	5.4	4.9	5.7	4.2	4.0	4.0	4.0	5.4	4.1	4.3
1970	4.7	5.8	5.9	5.4	6.4	4.5	4.2	4.2	4.2	5.3	4.5	4.8
1971	5.2	6.2	6.7	6.0	7.1	4.9	5.1	4.7	4.6	5.8	5.0	5.2
1972	5.7	6.5	7.4	6.6	7.9	5.3	5.7	5.3	5.1	6.3	5.4	5.8
1973	6.1	7.2	7.7	6.8	8.3	5.7	6.2	5.5	5.4	6.9	5.8	6.2
1974	6.4	7.7	7.9	7.0	8.9	6.0	6.5	5.7	5.7	7.0	6.0	6.6
1975	6.0	7.3	7.4	6.3	8.4	5.6	6.3	5.2	5.3	5.8	5.7	6.2
1976	6.4	7.5	7.9	7.1	9.1	6.1	6.7	5.5	5.5	6.0	6.2	6.9
1977	7.0	7.9	8.6	8.0	10.0	6.8	7.1	5.9	6.0	6.9	6.7	7.7
1978	7.5	8.3	9.1	8.5	10.8	7.4	7.5	6.3	6.4	7.3	7.2	8.4

Tabel 4. H.B.O.-aandeel in de populatie 12-19 jarigen ⁽⁵⁾

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽³⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
1968	3.5	6.4	4.1	1.7	3.7	2.6	4.1	3.6	3.1	4.2	3.8	3.5
1969	3.8	7.8	3.4	1.3	4.1	2.3	5.5	4.6	3.2	3.4	4.2	3.6
1970	4.0	8.1	5.4	1.2	4.3	2.6	5.8	4.8	3.4	3.4	4.2	3.6
1971	4.3	9.3	3.9	1.2	4.6	2.8	6.6	5.1	3.6	3.7	4.5	3.8
1972	5.2	7.2	6.6	1.4	5.0	3.5	7.1	6.1	4.7	4.2	6.2	4.1
1973	5.3	7.8	6.7	1.7	4.9	3.7	7.2	6.3	4.8	4.0	6.4	4.2
1974	5.5	8.1	7.5	1.8	5.2	3.8	7.1	6.3	4.9	4.3	6.5	4.2
1975	5.0	8.7	5.1	1.8	6.0	3.7	6.9	5.7	4.2	4.7	5.0	4.6
1976	5.2	10.9	5.4	1.9	6.2	4.3	8.1	6.7	4.6	4.7	5.8	4.7
1977	6.4	13.3	5.5	2.0	6.6	5.0	9.4	7.7	5.1	4.6	6.5	4.9
1978	6.3	10.1	8.3	1.9	7.1	4.9	9.3	7.5	5.2	4.5	6.6	4.9

Tabel 5. Afwijkingen ten opzichte van het landelijk gemiddelde voor de vier onderscheiden onderwijsniveaus (uitgedrukt in percentages van het landelijk gemiddelde)

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽¹⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
LBO	1968	0	+8	+23	+14	+17	+4	-5	-6	+7	-1	-4
	1973	0	+7	+12	+8	+13	+1	-5	0	-3	+1	-5
	1978	0	+13	+12	+10	+6	+1	-5	+1	+4	-1	-3
AVO	1968	0	+7	-4	-10	-3	-10	+9	+2	-7	-7	+4
	1973	0	+5	-6	-12	-1	-8	+8	+1	-8	-4	+4
	1978	0	+6	-7	-14	-1	-8	+10	0	-11	-2	+2
MBO	1968	0	+34	+24	+24	+42	-3	-8	-11	+32	-8	-8
	1973	0	+18	+26	+11	+36	-7	-10	-11	+13	-5	+2
	1978	0	+11	+21	+13	+44	-1	-16	-15	-3	-4	+12
HBO	1968	0	+83	+17	-51	+6	-26	+3	-11	+20	+9	0
	1973	0	+47	+26	-68	-8	-30	+19	-9	-25	+21	-21
	1978	0	+60	+32	-70	+13	-22	+19	-17	-29	+5	-22

Tabel 6. Groeivoet L.B.O.

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽³⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
1968	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1969	101	101	100	100	99	99	100	102	105	100	100	101
1970	102	98	100	100	99	100	98	104	106	99	101	101
1971	104	101	97	102	100	102	102	105	110	98	105	104
1972	106	104	98	104	102	103	101	107	112	97	107	105
1973	106	105	96	100	102	102	101	106	113	96	107	105
1974	105	105	98	100	102	102	100	104	112	96	105	106
1975	119	119	109	114	115	116	113	117	126	112	120	121
1976	120	121	109	116	111	117	114	118	128	114	121	124
1977	119	123	108	115	108	116	113	119	129	115	119	120
1978	116	124	108	113	106	114	111	118	127	114	116	119

Tabel 7. Groeivoet A.V.O.

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽³⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
1968	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1969	105	104	104	104	103	106	105	104	106	105	105	104
1970	109	107	109	109	108	112	110	108	110	110	112	109
1971	115	112	115	113	115	117	118	113	115	112	118	115
1972	120	116	118	117	121	123	119	118	120	119	124	121
1973	127	124	123	124	129	130	124	125	126	124	131	127
1974	131	127	128	127	134	135	128	130	130	128	136	130
1975	133	130	130	129	138	136	129	132	132	128	139	131
1976	136	134	133	132	139	139	132	136	135	131	143	133
1977	138	136	135	133	141	142	134	139	136	132	145	135
1978	137	135	133	131	141	141	133	138	135	131	144	135

Tabel 8. Groeivoet M.B.O.⁽⁴⁾

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽³⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
1968	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1969	116	112	115	104	106	114	108	114	118	108	117	123
1970	124	114	126	115	119	122	114	120	124	106	129	137
1971	137	122	143	128	131	132	138	134	135	116	143	149
1972	150	127	157	140	146	143	154	151	150	126	154	166
1973	161	141	164	145	154	154	168	157	159	138	166	177
1974	168	151	168	149	165	162	176	163	168	140	171	189
1975	158	143	157	134	156	151	170	149	156	116	163	177
1976	168	147	168	151	169	165	181	157	162	120	177	197
1977	184	155	183	170	185	184	192	169	176	138	191	220
1978	197	163	194	181	200	200	203	180	188	146	206	240

Tabel 9. Groeivoet H.B.O.⁽³⁾

jaar	ned	gro	fri	dre	ov ⁽³⁾	gel	utr	n-h	z-h	zee	nbr	lim
1968	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1969	109	122	83	76	111	88	134	128	103	81	111	103
1970	114	127	132	71	116	100	141	133	110	81	111	103
1971	123	145	95	71	124	108	161	142	116	88	118	109
1972	149	112	161	82	135	135	173	169	152	100	163	117
1973	151	122	163	100	132	142	176	175	155	95	168	120
1974	157	127	183	106	141	146	173	175	158	102	171	120
1975	143	136	124	106	162	142	168	158	135	112	132	131
1976	149	170	132	112	168	165	198	186	148	112	153	134
1977	183	208	134	118	178	192	229	213	164	109	171	140
1978	180	158	202	112	192	188	227	208	168	107	174	140

Noten

1. Voor Nederland vooral gemeten als participatie aan het v.w.o. onder meer Vergoozen en Wever (1978).
2. We spreken liever van 'coëfficiënten' dan van percentage, aangezien de betrokken leerlingen mogelijk ook uit andere leeftijdsgroepen of zelfs andere provincies afkomstig kunnen zijn. In verband met de vergelijkbaarheid met de overige cijfers hebben we ook de participatie aan het H.B.O. als aandeel in de populatie 12-19 jarigen weergegeven.
3. Overijssel inclusief polders.
4. M.B.O. 1968 exclusief M.S.P.O.
5. Opleidingen voor onderwijzend personeel voor 1967 en 1968, eigen berekende gemiddelden H.B.O. 1968 exclusief H.S.P.O. De resultaten voor Groningen en Friesland presenteren we onder voorbehoud.

Literatuurlijst

- Bartels, C.P.A.*, 'Regio's aan het werk, Ontwikkelingen in de ruimtelijke spreiding van economische activiteiten in Nederland', Groningen, januari 1980.
- Bartels, C.P.A. en Boon, J.*, 'Onderwijs en arbeidsmarkt in regionaal perspectief', Research memorandum I.E.O., Groningen, no. 72.
- Biret, J. en Hadjadj, B.*, 'The relationships between employment and training at the regional level in France', Technical Report, no. 7, O.E.C.D., 1979.
- Cohen, G.J.M. en Huygen, F.*, 'De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in 1960 en 1971', E.S.B. 5, 6, 1980.
- Molle, W.T.M. en Klaassen, L.H.*, 'Doelmatige rechtvaardigheid, Regionale onevenwichtigheid: uitgangspunten voor een regionaal beleid', Paper R.S.A. te Rotterdam, oktober 1980.
- Neave, G.*, 'Education and Regional Development: an overview of a growing contro-

- versy', In: European journal of education, vol. 14, no. 3, september 1979, p. 207-232.
- N.E.I., 'De ontwikkeling van de werkgelegenheid per bedrijfsklasse en per gewest in Nederland'. Fase I, II, N.E.I., Rotterdam, 1978.
- Ruiter, R., 'Education and manpower forecasts', In: Planning and development in the Netherlands', Assen 1969 (vol. III).